

Passivitet värre än panik

ILLUSTRATION: FOLKE NORDLINDER

Larmet går!

Passagerarna avbryter det de håller på med och gör det stunden kräver:

Slutar äta i restaurangen, dricka kaffe i kafeterian, osv. Det är så vi tror att människor betar sig när larmet går. När besättningen uppmanar passagerarna att utrymma, t.ex. vid risk för brand, tror de att uppmaningen tas på allvar. Man tonar kanske ner händelsen för att inte orsaka panik.

Men så enkelt är det inte!

Tvärtom tar de flesta människor inte ett larm på allvar.

Det finns åtskilliga exempel på att man inte tar de första tecken på fara på allvar. Haverikommissionens utredning av diskoteksbranden i Göteborg är en av många studier som pekar på samma fenomen. Flera av de ungdomar som var närvarande vid katastrofbranden har berättat om kamraters reaktioner när de talade om att de kände brandlukt. "Du inbillar dig" eller att det säkert var "från discjockeyns rökmaskin" är några exempel. Efter den första brandvarningen stannade så många som en tredjedel av ungdomarna kvar i lokalen enligt Haverikommissionens utredning. Ungefär lika många började utrymma eller gick mot utgången. 13 av 261 ungdomar i Göteborg "gick framåt i lokalen för att kontrollera om det verkligen brann".

Det gäller att få fart på folk

Det är uppenbart att också en fartygsbesättning vid risk för fara står inför liknande svårigheter. Det gäller att vinna tid, att få passagerare att förstå allvaret och ta varningen på allvar. Det gäller helt enkelt att få fart på folk!

Paul Barney, engelsmannen som över-

levde Estonia, berättar om hur förvånad men också arg han blev över alla han såg sitta kvar utan att göra något. Detta trots att slagsidan var så kraftig att inredningen gick i durken.

När larmet går i kontorsbyggnader eller offentliga lokaler reagerar människor på samma sätt. Några går ut och några stannar kvar och arbetar som om inget har hänt. Liknande exempel finns det gott om, exempel som stödjer forskarnas studier av initialskedet i olyckor. Enbart ca 10 % accepterar faran omedelbart, ca 30 % är tveksamma och vill ta reda på mer vad som hänt medan den stora gruppen på ca 60 % kan ignorera de mest tydliga varningstecknen på allvarlig fara.

Svårare att reagera

Varför reagerar då människor inte omedelbart? Det finns flera skäl. Ett är att när hoten är indirekta och konsekvenserna svåra att förstå får vi svårare att reagera rationellt.

Vi fattar helt enkelt inte hur farlig situationen är. Ett annat och viktigare skäl är vårt behov av att förneka faran och hoppas på att larmet inget betyder.

” Vi fattar helt enkelt inte hur farlig situationen är.
Ett annat och viktigare skäl är vårt behov av att förneka faran
och hoppas på att larmet inget betyder. ”

”Människor tar gärna fasta på tveksamheter eller vaghet i varningen, då detta ger dem möjlighet att tolka meddelandet optimistiskt så att de slipper vidta några åtgärder. Tecken på hotande fara uppfattas som tecken på normala och välkända företeelser ända tills det är för sent”. Så säger Atle Dyregrov, en norsk auktoritet inom katastrofforskningen, i sin bok Katastrofpsykologi.

Att leva med myten om vår osårbarhet eller i vart fall med en optimistisk inställning till faror har dock det goda med sig att vi klarar att leva med alla vardagliga hot. Utan den förmågan skulle livet bli outhärdligt. Vem skulle våga ta bilen, flyget, tåget? Vem törs cykla i stan eller på annat sätt utsätta sig för alla vardagliga risker. Ett visst mått av optimism behövs.

Ge korrekt information

När människor förnekar faror så starkt att man inte gör det som situationen kräver försvåras räddningsarbetet. Som professionell besättningsman har du att på olika sätt försöka få fart på folk, få dem att reagera på larmet och att agera för sin säkerhet.

– Det finns absolut ingen anledning till oro, sa Bosse Parnevik till passagerarna i en gammal sketch när han och den andre piloten hade långtråkigt på en flygning. Varför är detta roligt? Absurditeten i utropet blir tydlig! Varför skall vi vara lugna, vad är det nu på gång? Det är något de i cockpit inte vill tala om eller försöker dölja. Någon har sagt att ”jag är sällan rädd men när jag hör att ’det finns absolut ingen anledning till oro’ blir jag närmast skräckslagen”.

– Jag vill ha fakta – inte bli lugnad, sa en passagerare i en eko-intervju när Vikinglinjens Isabella gått på grund i Åländska skärgården strax före jul 2001. Om man skall berätta hela sanningen eller inte är en bedömningsfråga. Tumregeln

för information i samband med olyckor är dock att man varken ska överdriva eller underskatta faran.

Information till passagerare – vanligtvis genom PA-anläggningen – är ett medel att få passagerarna att göra det som situationen kräver. När passagerare vet vad de förväntas göra ökar chanserna att klara situationen!

Panik är ovanligt

”Lugna passagerarna” står det fortfarande i en del ISM-manualer. Det är onödigt eller direkt fel och bygger troligen på uppfattningen att panik alltid uppstår vid olyckor. Panik kan visserligen förekomma där människor tror sig vara i livsfara men är ovanligt och kan gälla ett par procent av de drabbade. Panik är ett fullständigt irrationellt, okontrollerat beteende och är absolut inte detsamma som att människor agerar snabbt för att t.ex. ta sig ut.

Oförmågan att tidigt inse faran och att agera på rätt sätt är betydligt vanligare än panik. En erfaren krogvakt brukar vittna om att ”Det skall till mycket tydliga tag för att få någon som nyss betalt för sin öl att lämna krogen frivilligt”. Detsamma säger servitörer ombord på våra flytande restauranger.

Människor kommer inte att bete sig annorlunda om de är ombord i en båt, sitter på krogen, är på konsert eller åker tunnelbana. I olyckans första skede – innan det är för sent – måste besättningen få fart på folk, få dem att bryta upp från det de håller på med och få dem att förstå att något håller på att hända. Vid en olycka är det av stort värde om det på spänningen i rösten i högtalarna hörs att allt inte är som vanligt. Av utropet bör man förstå: Det finns all anledning till oro!

Ola Wikander
Kursledare Krishantering
Marina läroverket i Danderyd